

Resultats de les darreres intervencions arqueològiques a la ciutat romana de Iesso (Guissona, Segarra)

FERNANDO CONTRERAS i RODRIGO
JOSEP GUITART i DURÁN, JOAQUIM PERA i ISERN
CARME RUESTES i BITRIÀ, EUDALD VILAS i PUJOL

En els darrers anys la Universitat Autònoma de Barcelona ha portat a terme diverses excavacions arqueològiques a la ciutat romana de Iesso (Guissona, Segarra). Els resultats més significatius d'aquestes intervencions són presentats d'una manera sintètica en aquesta conferència, ja que la documentació i l'estudi exhaustius es troben dins les Memòries d'Excavació dipositades al Servei d'Arqueologia.

CASA DE CULTURA (ANY 1987)

L'any 1987, J. Pera va portar a terme una excavació arqueològica, feta sota el tràmit d'urgència, a l'interior de la Casa de Cultura de Guissona, situada a la plaça Vell Pla.

L'interès arqueològic que presenta la plaça Vell Pla de Guissona, va ser posat de manifest ja l'any 1933 arran de la campanya d'excavacions que hi va portar a terme J. Colomines, en la qual va documentar les restes d'un important poblat que va interpretar d'època hallstàtica,¹ i del qual avui podem situar el moment inicial en el bronze final. L'existència d'aquest poblat era, fins al moment de la descoberta i l'excavació, totalment desconegut; juntament amb les restes del poblat van aparèixer unes sitges farcides amb materials que Colomines va considerar en aquell moment d'època ibèrica.² També diverses obres públiques fetes darrerament a la zona de la plaça Vell Pla, havien posat de manifest l'existència encara d'aquestes restes. Amb motiu de les obres de reforma de la Casa de Cultura es va procedir a fer un sondeig estratigràfic dins dues habitacions de la casa, amb la col·laboració d'estudiants i afeccionats locals.³ La manca de fonaments

1. Colomines, J. «El poblado ibérico de Guissona». *Ampurias*, núm. 3 Barcelona: 1941.

2. El reestudi d'aquests materials, dipositats en el Museu Arqueològic de Barcelona, fa pensar en unes sitges clarament d'època romana.

3. Volem agrair a F. Contreras, C. Moscardó, C. Giménez i O. Garcia la seva col·laboració.

de la casa, fou un contratemps tècnic que va incidir negativament en les possibilitats de desenvolupar l'excavació fins al final, ja que perillava l'estructura general de l'edifici.

La dada arqueològica més interessant, constatada en aquesta estació, és d'ordre urbanístico-topogràfica: es documentà un nivell romà d'una gran potència, que oscil·la entre 1,50 i 1,80 m i que sembla tenir un origen artificial. Apareix format per pedres abocades, enderroc o farciment, que servirà, en qualsevol cas, per regularitzar urbanísticament la zona, i la datació es pot establir al començament del segle II dC.

Actualment la zona apareix molt transformada, l'antiga topografia del vessant del turó de Capdevila, on s'assentava el poblat prehistòric, tenia un marcat pendent vers l'est, segons s'ha pogut observar durant l'excavació dels nivells més antics. Una altra dada que apunta vers aquesta transformació topogràfica de la zona és el fet que, mentre a la plaça Vell Pla les restes prehistòriques del poblat apareixen a la superfície, i no es troben a la zona uns nivells romans clars d'habitatció,⁴ en canvi, 6 m més enllà en direcció est, dins la Casa de Cultura, les restes prehistòriques apareixen aproximadament a 2 m de fondària, després d'un potent estrat romà. Aquesta constatació topogràfica posa de manifest l'existència d'un marcat desnivell en època antiga, que explicaria la diferència de nivells entre els estrats prehistòrics i romans en un interval de tan pocs metres.

Entre les *facies* romana i prehistòrica hi ha un buit documental, corresponent a l'estrat UE 6, que atribuïm a un abandonament temporal de la zona. Tampoc no hem documentat una fase ibèrica.

RAVAL COMA, 37-39 (ANY 1987)

L'any 1987, amb motiu de la imminent construcció d'un edifici, J. Pera va portar a terme una intervenció arqueològica, feta sota el tràmit d'urgència, en el pati d'aquesta casa.

Els objectius eren determinar la seqüència ocupacional en aquest sector de la ciutat romana, que es troba al peu del turó de Capdevila per la banda de llevant, una zona que en època medieval es troba fora del recinte emmurallat; establir els límits del nucli prehistòric; conèixer l'extensió de la ciutat romana, en època republicana i baiximperial, i per últim, avançar entorn de la localització del fòrum de la ciutat, ja que la zona, per la situació cèntrica dins la ciutat romana, podia aportar-ne algun indici.

L'excavació va plantejar-se obrint dos petits quadres d'excavació situats al pati. Fent una síntesi dels resultats, tenim que en el quadre 1 es constata una paret romana fonamentada directament sobre la roca natural, que pels pocs elements ceràmics de l'interior de la trinxera de fonamentació, podem datar-la

4. El fet de no trobar nivells romans a la plaça Vell Pla s'explicaria per la desaparició de terrenys en diferents remodelacions urbanístiques de la zona, més que per una inexistència d'aquests nivells, ja que es documenten estructures soterrades com ara Sitges.

dins la primera meitat del segle I aC i consider-la amortitzada al començament del segle II dC.

No s'ha trobat en aquest quadre cap nivell arqueològic més antic al del moment de construcció de la paret.

Respecte al quadre 2, un dels resultats més significatius de l'excavació fou la identificació d'una estructura que interpretem com una cisterna. Aquesta cisterna, de la qual localitzàrem un dels seus extrems, s'havia construït fent un retall a la roca natural i apareix coronada per una paret construïda amb grans pedres del país, disposades en sec, de la qual es conserven tres filades. La paret apareix encaixada dins un gran retall fet a la roca natural, per tal d'aconseguir un encaix precís. La cisterna és amortitzada per un estrat força homogeni, amb molta matèria orgànica carbonitzada, cargols, ossos i una gran quantitat de material ceràmic amb una certa homogeneïtat cronològica (àmfora itàlica, vernís negre romà, pintada de tradició ibèrica), sembla format en un curt espai de temps, corresponent al moment de l'abandonament que podem situar durant la primera meitat del segle I aC.

L'excavació, doncs, ha documentat dues estructures que cal situar en els primers anys de l'ocupació romana de Iesso. L'aparició de la roca natural en totes les cales obertes permet acostar-nos a l'originària topografia natural de la zona, abans de l'ocupació romana, zona que resta lliure d'ocupació en el moment de l'assentament prehistòric.

PATI DE LA CASA DE CULTURA (ANYS 1989-1990)

Aquesta intervenció arqueològica feta sota el tràmit d'urgència va fer-se en dues fases, la primera durant l'agost de 1989 va ser dirigida per J. Pera; la segona, el gener de 1990, van dirigir-la J. Llinàs i J. Sagra.

L'estació arqueològica del pati de la Casa de Cultura de Guissona ha aportat al coneixement general de Iesso una documentació fonamental, ja que va permetre obtenir una seqüència estratigràfica completa d'aquesta zona de la ciutat romana; s'han individualitzat diverses fases que abasten des del començament del segle I aC fins al Baix Imperi.

La fase més antiga documentada correspon al moment fundacional de la ciutat romana. Els fòssils directors dels estrats més antics queden establerts per les ceràmiques d'importació: vasets de parets fines; vernís negre amb predomini dels tipus propis de la primera meitat del segle I aC. (tipus campaniana B-oïde i A tardana), per sobre d'altres anteriors com campaniana A i B, que apareixen de forma molt residual en menys quantitat. La ceràmica de parets fines d'origen itàlic la trobem exclusivament en les tres primeres formes de la classificació de Mayet, és pròpia del final del segle II i començament del segle I aC. És interessant destacar que aquests materials foranis juntament amb altres importacions com les àmfores vinàries i algun exemplar de ceràmica comuna itàlica, constitueixen un percentatge molt alt dins el conjunt total de materials, en comparació amb les ceràmiques locals que tenen un repertori molt limitat, i són representades, sobre-

tot, per les ceràmiques pintades de tradició ibèrica (kalathos i gerretes), ceràmica amb engalba blanca, àmfora de boca plana, i en menys mesura ceràmica grisa ibèrica i ceràmica a mà.

Un altre aspecte que convé subratllar d'aquesta primera fase fa referència a una constatació topogràfica. La seqüència estratigràfica amb estrats arqueològics arriba als 2,5 m de fondària i s'assenta directament sobre els estrats naturals de roca, per tant l'assentament romà es fa sobre un terreny sense evidències d'un assentament humà anterior. Aquesta primera fase devia acabar amb una amortització general d'estructures que hem datat a mitjan segle I aC.

A la segona fase, detectada estratigràficament, destaca un mur i un petit abocador; el moment inicial el podem situar a mitjan segle I aC, atès que no apareix encara cap ceràmica d'importació de vernís vermell, materials que sí que trobem a l'estrat immediatament superior. El final d'aquesta segona fase ve marcat per un únic estrat d'anivellament general de tot el sector (U.E.60), que conforma la tercera fase, datable en època de Tiberi.

La quarta fase individualitzada presenta una important activitat edilícia en el pati de la Casa de Cultura i és el moment en què es construeixen les parets, la claveguera i el paviment que podem datar en època flàvia.⁵ Tot el conjunt d'estructures d'aquesta fase apareix amortitzat per uns estrats datats en època antonina; aquesta fase habitacional abraçaria per tant una forquilla cronològica d'aproximadament cent anys. Sobre aquests estrats d'amortització, ben datats per ceràmiques i monedes, apareix una nova fase edilícia que arribà fins a mitjan segle III dC.

La fase més moderna és la més difícil de precisar com a conseqüència dels pobres indicis que presenta. No es pot parlar de la presència a la zona del pati de la Casa de Cultura d'una fase baix-imperial, car l'única dada és una petita bossada de material arqueològic de molt poca entitat i formació incerta, entre el qual destaca un fragment de plat de sigil·lada grisa d'època paleocristiana amb decoració estampada; aquesta peça ens porta com a mínim al segle V dC. Convé que repassem també el context i la informació estratigràfica aportada per altres excavacions fetes a la zona, per exemple la de la Casa de Cultura 1987, o diverses a la plaça Vell Pla. En aquestes excavacions no van aparèixer en cap cas estrats habitacionals corresponents al Baix Imperi a la zona de la plaça Vell Pla. A continuació vénen les fases modernes que no estudiem d'una manera exhaustiva, tan sols remarcar a les conclusions que l'estrat modern en contacte amb els romans no seria més antic al segle XVIII.

Amb l'establiment d'aquestes fases habitacionals a la zona del pati de la Casa de Cultura hem obtingut la primera seqüència estratigràfica completa que tenim per a la ciutat romana que ens serà útil de cara a explicar el procés urbanístic i com aquest s'insereix dins l'evolució de la ciutat romana de Iesso. Òbviament, doncs, les conclusions que hem pogut extreure hauran de ser contrastades amb noves intervencions arqueològiques que en un futur es puguin desenvolupar a la zona.

5. El fòssil director en aquest cas ha estat la ceràmica comuna africana.

CAMP PRIMER (1990)

A partir de l'any 1990 la investigació a la ciutat de Iesso experimenta un canvi substancial: la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) comença la primera excavació programada en uns terrenys situats al nord de la població que havien estat recentment adquirits entre diferents administracions. És una zona situada a la part septentrional del recinte urbà antic, lliure d'edificacions modernes, delimitada els anys 1983-84 en la campanya dirigida per I. Garcés, N. Molist i J.M. Solias.

El plantejament inicial va ser l'obertura en el centre del camp d'un quadre d'excavació de 20x20 m, a partir del qual i en funció de les referències arqueològiques obtingudes, poder estendre l'àrea d'excavació.

Des d'un principi es detectà a l'angle sud-est del quadre l'existència d'una excavació incontrolada feta anys abans per aficionats locals. Les estructures que hi aparegueren eren buides de qualsevol context estratigràfic, però tenen una entitat certament important per al coneixement d'aquesta zona. Es tracta d'un paviment fet de grans lloses de pedra sorrenca del país, que passa per diferents fases d'utilització; en la fase més moderna, s'hi bastirà a sobre un mur que partirà l'espai primitiu; associada a l'enllosat hi ha una conducció d'aigües que desguassa el pati en direcció sud-est; aquesta dada contrasta amb la direcció nord-est que presenta una altra claveguera localitzada a l'angle nord-oriental del quadre principal.

En el transcurs de la primera campanya d'excavació es detectà un conjunt d'estructures d'habitació amb dues orientacions urbanístiques diferents: la primera una orientació NE-SO a la zona nord-oriental del quadre, va començar a detectar-se entre unes estructures molt superficials mentre que la resta del quadre apareixia encara en els primers nivells lliure d'estructures. Avançada l'excavació, però, els primers murs que van aparèixer a la zona occidental del quadre tenien una orientació diferent als esmentats del sector oriental, i marcaven un eix N-S, igual al que segueix el suposat urbanisme ortogonal de la ciutat, que hi hem pogut observar en altres sectors. En canvi, ambdós conjunts d'estructures són clarament contemporanis. Aquest canvi d'orientació al nostre entendre respon a la proximitat d'aquest sector a la muralla nord de la ciutat romana que en aquest punt sofreix una inflexió que sens dubte condicionarà l'urbanisme del seu interior, tal com ho evidencia aquesta excavació.

L'estrat superficial és format per terres vegetals remogudes per l'arada i per diferents conreus entre els quals el de vinya és el que ha deixat unes traces més negatives sobre les estructures arqueològiques. Sota d'aquest estat apareixen els primers nivells arqueològics romans, que corresponen a la darrera fase del jaciment que pot datar-se en el segle v per la presència de terra sigil·lada clara D. (forma Atlante 68.1) i terra sigil·lada d'època paleocristiana; no és aquesta una fase habitacional sinó que correspon al moment en què la zona queda abandonada i es tapen totes les restes constructives que hi havia a la vista. Gairebé contemporània al moment d'aquest anivellament es documenta a la zona una pràctica que hauria de resultar molt negativa per a la conservació de les restes arquitectò-

niques, que consisteix en l'extracció de la pedra aprofitable per a noves construccions, fet demostrat amb la presència de grans forats que en ocasions arriben fins a la terra verge, desmunten parets i generen forats, indicatius en alguns casos de murs en negatiu, que van ser posteriorment omplerts per les mateixes terres abans extretes i que contribueixen a una barreja estratigràfica notable.

La fase edilícia més moderna documentada en les estructures d'habitació és d'època flàvia, i comportà una reestructuració d'una planta anterior: s'amortitzaren estructures més antigues elevant el nivell dels paviments que ara seran de *signinum* per sobre de l'alçat en pedra dels murs més antics, alguns dels quals són recrescuts, amb la qual cosa es determinaren habitacions més àmplies, i a la part meridional es creà un espai obert pavimentat amb llosetes de pedra, element que, per la seva situació superficial, es troba molt perdut, i és documentat en alguns punts molt concrets del jaciment. També és d'aquesta segona fase un gran espai obert al costat occidental de les restes d'habitacions, i que devia estar dedicat a usos industrials, amb una estructura de combustió de tipus forn la naturalesa de la qual resta encara per determinar. També destaquen les restes d'un possible molí o premsa de petites dimensions.

EL SISTEMA DE REGISTRE I LA SEVA INFORMATITZACIÓ

A partir del 1990, atès que els terrenys on es localitza una part del jaciment havien passat a ser propietat pública, la UAB és plantejà de portar a terme un projecte d'investigació arqueològica més ampli que abraçava l'excavació sistemàtica dels terrenys recentment adquirits, ja que ofereixen àmplies possibilitats per a la investigació arqueològica, i alhora continuar amb les excavacions d'urgència que puntualment es poguessin produir a l'interior del centre urbà de Guissona, tal com s'havia anat fent des de l'any 1987. A conseqüència d'aquesta ampliació en l'àmbit d'actuació del nostre equip i pensant en les futures intervencions, vam començar a plantejar-nos la possibilitat d'adequar a les noves necessitats que se'ns plantejaven el mètode de registre de dades arqueològiques que fins aleshores havíem portat a terme en el jaciment. Fins l'any 1990 s'havia utilitzat el sistema basat en la fitxa Harris, que s'adaptava perfectament a les nostres necessitats. Una excavació en extensió de l'envergadura que ens plantejaven a partir de l'any 1990 requeria redissenyar la fitxa Harris i/o adaptar nous sistemes de registre més ajustats a les nostres necessitats.

Vam modificar el sistema de registre agafant com a model comparatiu els sistemes utilitzats en altres excavacions d'una certa envergadura com Tarraco, Lattes o l'Illa d'en Reixach, i buscar un sistema de gestió i emmagatzematge de dades que fos òptim per a la informatització posterior.

Arran d'aquest plantejament previ, vam dissenyar noves fitxes per recollir tota la gestió documental:

- a) Fixes d'unitats estratigràfiques diferenciades (estrat, interestrat i estructura).
- b) Fitxa d'unitat d'activitat.⁶

6. El seu concepte seria molt semblant al terme de «fet arqueològic» que s'utilitza a l'excavació de Lattes.

c) Fitxes de material: inventari, material significatiu, mostres, fauna i restauració.

d) Fitxes de registre documental.

Quant a la documentació gràfica:

a) Plantes simples, compostes, interpretades, generals i topogràfiques.

b) Seccions arqueològiques fixes, secundàries, mòbils i interpretades.

c) Alçats arquitectònics.

d) Representació gràfica del material arqueològic.

e) Representació gràfica de la distribució espacial de material arqueològic.

f) Representació fotogràfica.

Des de la campanya del 1990 s'ha fet un tractament de la informació a diferents nivells:

– Es va iniciar la informatització del sistema de registre amb una base de dades molt senzilla, on només era possible l'emmagatzematge de la informació i l'explotació de les dades de manera limitada; estava confeccionada amb el programari (*software*) comercial de *Dbase III plus*.

– La digitalització de les plantes estratigràfiques de l'excavació es va fer mitjançant un programari de CAD, com és *Microstation 3.30*, que va donar molt bons resultats.

– El tractament topogràfic consisteix en la representació de cadascuna de les unitats i de les plantes estratigràfiques en dos dimensions mitjançant corbes de densitat i en tres mitjançant una malla. *Golden 4.11* va ser el programa que vam utilitzar a la campanya del 1990, però només va complir parcialment els objectius que ens havíem plantejat. En primer lloc, no ens permetia la visualització de més d'un estrat alhora. En segon lloc, no era possible representar en detall les estructures arquitectòniques. I en tercer lloc, no facilitava la restitució automàtica de les seccions transversals del terreny arqueològic.

La utilització d'un nivell òptic dificultava en gran mesura el ritme de l'excavació, ja que la lectura de les coordenades era molt lenta; aquest era un dels punts que calia corregir per mitjà d'una estació total.

Actualment, Fernando Contreras està elaborant un treball d'investigació centrat en l'enginyeria de programari aplicada a la gestió d'una excavació d'època romana mitjançant un sistema d'informació denominat *BOIRA* (Base Organitzativa d'Informació del Registre Arqueològic).

Les fases per portar a terme la confecció d'aquest programari són les següents:⁷

Fase 1: L'anàlisi lògica consisteix a saber quina informació ha de ser processada, quina funció i quin rendiment es desitja, quines interfícies s'han d'establir i quins objectius es pretenen cobrir.

Fase 2: L'anàlisi tecnològica consisteix en el com es dissenyen les estructures de les dades i l'arquitectura del programari.

7. PRESSMAN, Roger S. *Ingeniería del Software. Un enfoque práctico*, Madrid: 2a. ed. 1990, McGraw-Hill.

Fig. 1. Planta general de les estructures localitzades al «Camp Primer» (Guissona, 1990).

El mètode Yourdon⁸ i el model entitat-relació⁹ són la base metodològica per poder fer les fases d'anàlisi. El programa *EasyCase Plus 3.0* seria l'eina necessària per a la seva confecció.

Fase 3: La programació consisteix en la construcció d'algoritmes i en el llenguatge en què es tradueixen aquests procediments mitjançant el suport de *Clipper 5.0*.

Fase 4: L'explotació que consisteix en la gestió del sistema desenvolupat i la utilització com a eina de treball al jaciment on s'ha d'utilitzar.

8. MIÑARRO FUSTER, J., MOLIST FONDEVILLA, E., MOLIST FONDEVILLA, S., NIETO TARÍN, J.M. «El mètode Yourdon» *Novática, Monografia sobre Mètodes de disseny para Sistemes de Informació*, vol. XVII, núm. 95, 1990, pàg. 59-65.

9. TORT, J. BERNARDI, M. BUSTINDUY, J. MÍNGUEZ, E. «Un Modelo de Datos: el Modelo Entidad-Relación», *Novática, Monografia sobre Mètodes de disseny para Sistemes de Informació*, vol. XVII, núm. 95, 1990, pàg. 13-23.